

Valentina Briš

Sveučilište u Slavonskom Brodu
Odjel društveno-humanističkih znanosti
Trg I. B. Mažuranić 2
35000 Slavonski Brod

Stručni članak

Jasna Šego

Sveučilište u Slavonskom Brodu
Odjel društveno-humanističkih znanosti
Trg I. B. Mažuranić 2
35000 Slavonski Brod
jsego@unisb.hr

POVEZANOST MEDIJA S GOVORNIM RAZVOJEM I S GOVORNOM KOMPETENCIJOM DJECE PREDŠKOLSKE DOBI¹

SAŽETAK

Mediji se definiraju kao suvremeno sredstvo za prenošenje informacija te se u tu kategoriju ubrajaju novine, radio, TV (tzv. klasični mediji) i digitalni mediji (računalo, pametni telefon, tablet, igraće konzole i sl.). Iako je svima poznato da djeca vole uživati u najstarijem mediju, pisanoj riječi (priča-ma, bajkama, slikovnicama), ritam suvremenog života nametnuo je novu vrstu medija koja je gotovo istisnula knjigu iz dječjega života – digitalne medije. Istraživanja pokazuju da sva djeca gledaju ekrane usprkos preporukama da djeca mlađa od dvije godine ne bi trebala imati doticaja s njima. Digitalni mediji mogu pozitivno i negativno djelovati na djetetov jezično-govorni i svekoliki razvoj. Cilj je ovoga rada, proučavanjem znanstvene i stručne literature, tj. stjecanjem uvida u rezultate hrvatskih i svjetskih istraživanja, utvrditi povezanost medija s govornim razvojem i s govornom kompetencijom djece predškolske dobi.

Ključne riječi: digitalni urođenici, govorni razvoj, mediji, predškolska djeca, vrijeme provedeno pred ekranom

1. UVOD

Ljudi komuniciraju na razne načine: govorom, pisanom riječju, izrazima lica, govorom tijela ili jednostavnim pogledom. Ipak, najčešće se koriste govorom kao sredstvom sporazumijevanja. Prema *Hrvatskoj enciklopediji* (2021.) govor je zvučno sredstvo jezičnoga ostvaraja te u užem smislu podrazumijeva komunikaciju riječima. Pojavom medija, najprije tiskanih, a zatim i digitalnih, ljudima je omogućen potpuno novi vid

komunikacije; najprije je bio namijenjen prijenosu informacija, a ubrzo i zabavi. Time su mediji dobili potpuno novi značaj u ljudskom životu, a samim time i u životima djece. Brz životni ritam, zaposlenost roditelja i nedostatak vremena za kvalitetno druženje s djecom *gurnulo* je djecu u naručje *elektroničkih dadilja* (Christakis, 2009; Jelinčić, 2009; Kanižaj i Ciboci, 2011; Reid Chassiakos i sur., 2016, prema Bistrić, 2021) koje, u nedostatku boljih roditeljskih rje-

¹ Ovaj je članak nastao na temelju završnoga rada Valentine Briš „Utjecaj medija na govorni razvoj i govorne kompetencije djece predškolske dobi“ izrađenog pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Jasne Šego.

šenja, zauzimaju sve veću ulogu u dječjemu životu. Takva rješenja imaju kako negativne, tako i pozitivne posljedice na govorni razvoj djece.

Ovaj će rad promotriti govorni razvoj djece predškolske dobi, djelovanje medija na djetetov govorni razvoj (pozitivno i negativno) te će, na temelju uvida u novija istraživanja, nastojati donijeti preporuke koje će koristiti kako roditeljima, tako i odgojiteljima.

2. GOVORNI RAZVOJ DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Da bi se djetetov govor uredno razvijao, trebaju biti ispunjeni određeni uvjeti: dobro zdravlje, dobro razvijeni govorni organi, uredan sluh, uredan intelektualni razvoj te poticajno okruženje (Mesec, 2010). Okolinski poticaj važan je i prije djetetova rođenja. Kao što je poznato, sluh se fetusa razvija u šestome mjesecu života te već tada dijete počinje slušati glas svoje majke i razlikovati ga od ostalih glasova. Prema svjedočenju nekih roditelja, otkrivena je zanimljiva pojava: majke koje su *svome trbuhu* čitale određenu slikovnicu ili puštale određenu skladbu, doživjele su da su njihove bebe nakon rođenja tu priču ili skladbu prepoznale i voljele ih više od drugih. Ipak, početkom govornoga razvoja smatra se prvi dan djetetova života (Posokhova, 2008).

Dunja Pavličević-Franić (2005) navodi dvije razvojne faze, tj. dva razdoblja u komunikaciji – predjezično i jezično. Prvo je *predjezično ili predlingvističko* razdoblje koje traje od rođenja do oko prve godine života te započinje prvim novorođenčevim krikom. To je razdoblje, prema načinima glasanja, podijeljeno u četiri kraće faze. Prva je faza predgovorno razdoblje koju neki autori (npr. Posokhova, 2008) nazivaju i *fazom fiziološkog krika i refleksnoga glasanja*. Kako sam naziv kaže, ta je faza obilježena primarnim refleksnim glasanjem (kihanje, kašljanje, plač) koje odražava fiziološko i emocionalno bebino stanje. Pokreti su govornih organa nesvjesni, a u kriku dominiraju zvukovi slični samoglasnicima. Iako se u toj fazi ne pojavljuju *pravi* govorni glasovi, ona je vrlo važna za cjelokupni djetetov govorni razvoj. Ta faza traje od rođenja do drugog mjeseca djetetova života,

odnosno prvih osam tjedana djetetova života. Druga faza traje od osmog do dvadesetog tjedna (od 2. do 5. mjeseca) djetetova života, a poznata je kao *razdoblje komunikativnog glasanja*. Obilježena je kvalitetnom promjenom krika, pojavom smijeha i gukanja te ovladavanjem prvim elementom ljudskoga govora – intonacijom. U toj je fazi važno s bebom ostvariti što bogatiju emotivnu komunikaciju. Gukanje će se pojaviti kao reakcija na osmijeh, emotivnu interakciju s roditeljima, razgovor. Treća faza naziva se *fazom vokalizacije*, a traje od 5. do 8. mjeseca djetetova života. U toj se fazi pojavljuju glasovne igre i brbljanje, a postupno i početno slogovno glasanje koje se pretvara u slogovno brbljanje. U toj je fazi važna pojava artikuliranih odsječaka (glasovnih sekvenci) na temelju kojih se gradi govor. Posljednja, četvrta faza predjezičnog razdoblja traje od 8. do 12. mjeseca djetetova života, a naziva se *fazom brbljanja*. Ta je faza obilježena kontroliranim ponavljanjem istoga sloga (*ma-ma, ba-ba, pa-pa*) za koje roditelji često pogriješno misle da su prve riječi. Pri kraju toga razdoblja dijete svjesno reagira na vlastito ime, na jednostavan nalog, na riječ *Ne!* te usmjera pogled prema imenovanim predmetima ili osobama. Nakon predjezične faze slijedi *jezična (lingvistička) faza* koja kod većine djece nastupa oko prve godine života. Važno je napomenuti kako navedena dva velika razdoblja u govornom razvoju nije moguće točno vremenski razdvojiti zbog individualnih mogućnosti i psihofizičkih sposobnosti svakog pojedinog djeteta. Prema tome, odstupanja od pojedinih faza i po nekoliko mjeseci smatra se urednim lingvističkim razvojem.

Tijekom prve godine života dijete intenzivno usvaja intonacijski element govora te govorni ritam. Uz to dijete izgovara i prve smislene riječi. Posokhova (2008) navodi kako se od tada djetetov govorni razvoj prati prema broju izgovorenih riječi. Tako jednogodišnje dijete uredna razvoja koristi nekoliko riječi i to najprije jednosložne ili dvosložne riječi koje u početku jezične faze imaju funkciju rečenice. Na primjer, *Papa*, ili *Am-am*. (Hoću jesti.), *Kuku*. (Traži me.), *Tutu*. (Ide auto.). Pavličević-Franić (2005, str. 44) objašnjava da je tu riječ „o prepoznatljivo-

me i univerzalnome izražavanju djeteta te dobi, nazvanom *tepanje* (tzv. *baby talk*).“ U drugoj polovici druge godine (od 18. do 24. mjeseca) dijete usvaja prvo imenice i glagole, a zatim pridjeve, zamjenice, brojeve i neke priloge. Broj se novousvojenih riječi brzo povećava, a isto tako i broj riječi koje se koriste u komunikaciji. Prosječno dijete te dobi tako upotrebljava stotinjak riječi. Treba razlikovati pasivni i aktivni rječnik koji ima svaka osoba pa tako i djeca. Aktivni rječnik obuhvaća riječi koje dijete zna i upotrebljava u govoru. Pasivni pak rječnik sadrži riječi kojima dijete zna značenje, no ne koristi ih u vlastitu govoru. Vrlo je važna veličina aktivnog fonda riječi prema kojoj se često procjenjuje djetetov mentalni razvoj (Posokhova, 2008). Nakon navršene druge godine dijete znatno proširuje rječnik koji tada obuhvaća oko 400 riječi. U govoru počinje upotrebljavati rečenice od 2 do 3 riječi. Intenzivno se nastavlja razvoj razumijevanja te tako dvogodišnje dijete puno više razumije nego što može izraziti riječima. Značenje je određene riječi široko pa dijete često istu riječ povezuje s različitim predmetima. Kako dijete proširuje svoj rječnik, ta se pojava postupno smanjuje i nestaje. U trećoj godini života većina djece ovladava fonemskim sustavom, gotovo svim vrstama gramatičkih oblika, temeljnom rečeničnom strukturom te je njihov fond riječi (oko 2000) dovoljan za svakodnevnu komunikaciju s okolinom. Pavličević-Franić (2005) zaključuje kako do četvrte godine života većina djece usvoji osnove materinskog jezika, odnosno prvog jezika komunikacije. Prema tome dijete od četvrte do šeste godine dobro razumije kratke priče i bajke, složene proširene rečenice, upotrebljava u govoru većinu gramatičkih kategorija. Starije se predškolsko dijete uspješno govorno sporazumijeva s okolinom, ali i dalje razvija svoj govor i bogati rječnik te usvaja složenije gramatičke konstrukcije. Svime usvojenim stvara se temelj za ovladavanje daljnjim govorno-jezičnim vještinama – čitanjem i pisanjem.

3. GOVORNA KOMPETENCIJA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Hymes (1983, prema Pavličević-Franić, 2018, str. 300) komunikacijsku kompetenciju definira kao „stupanj usvojenosti jezika, mogućnost njegove diskurzalne primjene u jezičnoj praksi i sposobnost govornika da od više jezičnih sustava (podsustava) u komunikacijskoj situaciji izabere najprimjereniji“. Jednostavnije rečeno, komunikacijska kompetencija je uporabno znanje jezika. Na njezin razvoj utječu razni čimbenici poput urođenih sposobnosti, interakcije s odraslima i vršnjacima i djetetova samoaktivnost (Šego, 2009). Stručnjaci se slažu s tvrdnjom da je govornu kompetenciju potrebno poticati, no primjeri iz prakse pokazuju suprotno. Mnoga djeca ne mogu slijediti određene upute, razgovor ili priču u skladu sa svojom kronološkom dobi. Mnogo njih, zbog nedovoljno razvijena rječnika, ne pronalazi odgovarajuću riječ u određenom trenutku pa zato sporo govori ili zastajkuje. Djeca nerijetko govore brzo i nerazgovijetno, zamuckujući i koristeći se poštapalicama. Sve u svemu, velik je broj poteškoća s kojima se stručnjaci susreću (Peti-Stantić i Velički, 2009). Kako bi se dječji govor, a potom i govorna kompetencija uspješno razvijali, Apel i Masterson (2004) savjetuju sljedeće: dijete treba aktivno slušati, valja slijediti govor djeteta i postavljati mu otvorena pitanja (*Pričaj mi o tome*). Odrasla osoba treba biti dobar djetetov govorni uzor (izgovara li dijete glasove pogrešno, ne treba od njega tražiti da ih ponavlja za odraslom osobom); s djetetom treba razgovarati o svakodnevним događajima u njegovu životu te stvarati ugodno ozračje za govor i iznošenje mišljenja. Peti-Stantić i Velički (2009) napominju da roditelji i odgojitelji trebaju djeci nuditi kvalitetne sadržaje i mjesta tišine. Kvalitetnim sadržajima smatraju čitanje bajki ili stihova, provođenje raznih gestovnih igara ili igara rukama za koje je poznato da utječu na razvoj govornih sposobnosti. Igrama tišine, vježbama zamišljanja i vođenim improvizacijama djeci se omogućuje pronalaženje *mjesta tišine* i tišine u sebi. Razvoj govorne kompetencije veoma je važan za svekoliki djetetov razvoj jer nedostatak

govorne kompetencije kasnije dovodi do nesigurnosti, agresivnosti i neuspjeha (Šego, 2009).

Iz navedenih je razloga nužno djeci omogućiti sve potrebno kako bi na razvojno primjeren način i u skladu s kronološkom dobi razvijali svoj govor i jezik te se tako razvili u samopouzdanu i uspješne odrasle osobe.

4. DJELOVANJE MEDIJA NA DJETETOV CJelokUPNI I NA DJETETOV GOVORNI RAZVOJ

Anićev *Veliki rječnik hrvatskog jezika* (2004) definira medije kao suvremeno sredstvo za prenošenje informacija te u tu kategoriju ubraja novine, radio, TV (tzv. klasični mediji) i internet.² U suvremeno doba medijima primarna funkcija nije samo prijenos informacija, nego puno više od toga (o čemu će biti više riječi kasnije). Kako se medijima promijenila primarna svrha, tako se promijenilo (točnije povećalo) i trajanje vremena koje djeca predškolske dobi provode uz digitalne medije, što je utjecalo na nastanak novoga pojma u literaturi – *vrijeme provedeno pred ekranom* (*screen time*), tj. ukupno vrijeme provedeno pred televizorom, mobitelom, tabletom, računalom, igraćim konzolama i slično (Alper, 2014, prema Roje Đapić i sur., 2020). Brojna su svjetska istraživanja (npr. Brown, 2011; Dardanou, 2020; Linebarger, Walker, 2005; Roje Đapić i sur. 2020) pokazala kako se *vrijeme provedeno pred ekranom* djece predškolske dobi posljednjih godina zabrinjavajuće povećalo, što dugotrajno dovodi do nepoželjnih posljedica na njihov cjelokupni i na njihov govorno-jezični razvoj.

Istraživanje o izloženosti ekranima provedeno prije nekoliko godina na 296 zdrave djece u dobi od dvije do pet godina i na 224 majke (The LIFE Child cohort study) otkrilo je da je izloženost djece ekranima više od jednoga sata dnevno znatno povezana s nižim razinama/ postignućima u njihovih spoznajnim, jezičnim i socijalno-emocionalnim vještinama, da visoka izloženost majke ekranima nije neposredno povezana s djetetovim razvojnim ishodima, ali je povezana

s velikom izloženošću djeteta ekranima, da česte interakcije „roditelj-dijete“ rezultiraju boljim djetetovim motoričkim, spoznajnim, jezičnim i socijalno-emocionalnim vještinama te da se javnozdravstvene strategije trebaju usmjeriti na edukaciju njegovatelja/odgojitelja kako bi postali kompetentni čimbenici u oblikovanju djetetovih medijskih navika te kako bi podizali medijsku svijest roditelja i djece (Schwarzer i sur., 2022).

Nedavno istraživanje ukazuje na negativne učinke predugo provedenog vremena pred ekranima: usvajanje navike sjedilačkog načina života, stvaranje loših prehrambenih navika (zbog negativnog utjecaja reklama na djecu), pojava pretilosti, djetetov slabiji motorički i kognitivni razvoj, ugrožavanje djetetova psihosocijalnog zdravlja, pojava kratkovidnosti, poremećaj spanja i sl. (Ponti, 2023).

Današnja se predškolska djeca rađaju i odrastaju uz najnoviju tehnologiju koja od najranijih dana njihova života postaje dijelom njihove svakodnevne. Marc Prenski (2001, prema Bittman i sur. 2011, str. 161) takvu djecu naziva *digitalnim urođenima* (engl. *digital natives*) te ih opisuje kao izvorne govornike digitalnog jezika računala, interneta i videoigara koji istovremeno koriste više digitalnih uređaja i na taj način iniciraju vlastite programe za neformalno učenje.

4.1. Klasični mediji – tisak, radio, televizija

Tisak je najstarija vrsta medija. U tu se kategoriju ubrajaju knjige, novine, časopisi i strip. U Hrvatskoj izlazi više dječjih časopisa: *Smib*, *Prvi izbor*, *Moj planet*, *Radost*, *Modra lasta*. To su poučno-zabavni časopisi uglavnom namijenjeni djeci školskog uzrasta. Sadrže razne priče, stihove, stripove, tekstove o životinjskom i biljnom svijetu, rubrike za učenje stranoga jezika, ali i križaljke, osmosmjerke, zagonetke i sl. Iako ponuda nije mala, samo jedan časopis na naslovnoj stranici ima oznaku da je za djecu predškolske dobi i to *Smib* koji je namijenjen djeci od 5 do 9 godina. Podataka o tome koliko djeca predškolskog uzrasta čitaju časopise nema, no s

² Internet je zapravo samo platforma za medije, aplikacije, komunikacijske servise i društvene mreže.

obzirom na današnju široku ponudu digitalnih medija može se pretpostaviti da su brojevi mali.

Da čitanje ima samo pozitivne utjecaje na djecu, istaknuli su brojni autori. Čudina-Obradović u svojoj knjizi *Igrom do čitanja* naglašava: čitanjem djeca shvaćaju kako pisani tekst ima poruku; nakon pročitane priče djeca pitaju i raspravljaju o pročitanoj što utječe na cjelokupni djetetov razvoj, osobito na razvoj govora; dok se djetetu čita, ono uči kako se drži knjiga, kako se listaju stranice, kojim se smjerom čita te uočavaju pojedina slova u tekstu i prepoznaju glasove u riječi; sam cilj čitanja je da dijete razumije priču koja mu se čita i da u njoj uživa (Čudina-Obradović, 2003). S obzirom na velik pozitivni potencijal čitanja djeci (knjiga, slikovnica pa tako i edukativnih časopisa), šteta je da on uglavnom ostaje neiskorišten.

Ista je situacija i s radijem. Radio je najstariji elektronički medij i u prošlosti je bio izvor informacija i zabave, kako odraslima tako i djeci. I danas je radijska ponuda dječjih emisija velika pa se tako na nacionalnom radijskom programu HRT-HR 1 nude razni sadržaji tijekom cijeloga dana poput emisija: *5 za 5*, *Umijeće odrastanja*, *Glazbena kutijica*, *Zavrtni zvrk*, *Bijela vrana*, *Mudrice*, *Čičak*, *Radioigra za djecu i mlade*, *Kutić poezije* i *Priča za laku noć* (HRT, 2022.). Novijih znanstvenih istraživanja o slušanosti radija predškolske djece nema (a i starija su vezana za stariji školski uzrast) pa ne postoje spoznaje o tome slušaju li djeca uopće radio, koje sadržaje djeca slušaju i koliko ih dugo slušaju. Hrvatska agencija za istraživanje *De facto produkcija*, kvartalno provodi istraživanje o slušanosti hrvatskih radiopostaja. Prema njihovim novijim rezultatima (prvi kvartal 2022.) vidljivo je da je Prvi program hrvatskoga radija na 6. mjestu s 5,9% slušatelja (od 16 000 ispitanika starijih od 12 godina). Iako to istraživanje nije usmjereno na djecu predškolskog uzrasta, mala slušanost HRT-HR-a 1 u općoj populaciji dovodi do zaključka da je mala slušanost navedenoga programa i u predškolskoj dobi (*De-facto*, 2022.).

Budući da slušanje radija može biti djeci više-struko korisno, roditelji bi ih trebali više poticati na slušanje toga medija (Airi, 2022):

- dječji radio uči aktivnom slušanju – slušanje radija potiče dijete na usmjerenje pozornosti na ono što se govori ukoliko želi razumjeti sadržaj. Time se uvježbavaju osjetilo sluha i osjetilo percepcije. Pavličević-Franić (2005) navodi kako upravo slušajući djeca započinju svoj jezični razvoj te slušanjem usvajaju glasovni, naglasni i ritmičko-melodijski sustav hrvatskoga jezika
- radio potiče djecu na maštanje – kako se sadržaji radija akustički percipiraju, dijete zamišlja slike i prizore o kojima sluša; tako se razvijaju mašta i kreativnost
- radijski sadržaji pomažu strukturirati dan – svakodnevno slušanje dječjih emisija u određeno doba daje djetetu osjećaj za vrijeme pa tako dijete može naučiti da je nakon jutarnje radijske emisije vrijeme za polazak u vrtić
- radio je izvor informacija; djeca žele biti obaviještena i znati što se događa oko njih; primjerene im emisije omogućuju da na njima prihvatljiv način saznaju najnovije informacije o događajima iz svakodnevnoga života
- radijske su emisije izvor dječje glazbe – u dječjim emisijama djeci je dostupna glazba primjerena njihovoj dobi uz koju mogu proživjeti različita raspoloženja ili se jednostavno opustiti i uživati.

Jedini klasični medij koji je danas u širokoj uporabi je televizija. Iako i ona kao takva iz dječje perspektive izlazi iz uporabe (više se koristi *televizija na zahtjev* poput *Netflix*a, *HBO go-a* i sl., radi neograničenog pristupa željenom sadržaju; u ovom će se radu navedeno objediniti pojmom *televizija*). Tijekom 2016. i 2017. godine Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabri telefon (2017) proveli su prvo nacionalno istraživanje o djeci pred ekranima. Istraživanje je provedeno na uzorku od 655 roditelja djece predškolske dobi iz različitih dijelova Republike

Hrvatske. Prema rezultatima istraživanja 99,9% kućanstava posjeduje televizor i on zauzima prvo mjesto u životima djece predškolske dobi (kada govorimo o aktivnom korištenju elektroničkih uređaja) te ga gleda 97% djece. Godine 1999. Američka pedijatrijska akademija izdala je preporuku da roditelji ne dopuste gledati televiziju djeci mlađoj od dvije godine (Brown, 2011). Brojna svjetska istraživanja (npr. Brown, 2011; Loprinzi i Davis, 2016; Zimmerman i sur., 2006) pokazuju da takve preporuke nisu prihvaćene. Slična je situacija i u Hrvatskoj. Do druge godine starosti pred ekranom provodi 40% djece. Od druge godine se postotak povećava na 79%, a s četiri godine pred ekranom su gotovo sva djeca (97%). Važno je napomenuti da gotovo svako peto dijete gleda televiziju više od dva sata dnevno tijekom tjedna, a vikendom to čini svako treće dijete (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabri telefon, 2017.).

Posljednjih dvadesetak godina djelovanje se televizije negativno odražava na društvenu interakciju djece s vršnjacima i s odraslima. Vrijeme provedeno pred ekranom utječe, naravno, i na jezični razvoj djece. Istraživanja su pokazala da dulje gledanje televizije rezultira slabijim jezičnim sposobnostima djece (kraća rečenica, slabije predčitačke vještine). Također, dugo gledanje televizije, tj. djetetu neprimjerenih sadržaja može rezultirati lošijom jezičnom situacijom od optimalne. Pod neprimjerenim programom podrazumijevaju se emisije koje nisu prikladne dječjoj razini razumijevanja jezika, ali i serije ili filmovi u kojima je prisutno agresivno ponašanje. Budući da su djeca sklona oponašanju onoga što vide u igri s drugom djecom, agresivno ponašanje može rezultirati ograničavanjem socijalnih odnosa (jer se djeca ne vole igrati s agresivnim vršnjakom). Tako se pozitivan utjecaj interakcije vršnjaka na jezični razvoj smanjuje. S obzirom da znamo da djeca najbolje usvajaju jezik u interakciji s okolinom, spomenuti primjer znatno sprječava napredak u djetetovu jezičnom razvoju (Apel i Masterson, 2004). Jedno američko istraživanje (Roberts i Foehr, 2004) pokazuje da trećina djece do 8 godina živi u *stalnim TV kućanstvima*, odnosno u kućanstvima u kojima je televizija uključena

većinu vremena pa tako i kada ju nitko ne gleda (mjereno na uzorku od 1090 djece s područja cijelog SAD-a). Polovica tih kućanstava ima uključenu televiziju i tijekom obroka. Prema tome, ne iznenađuje činjenica da u 50% takvih kućanstava uglavnom ne postoje nikakva pravila vezana za gledanje televizije (npr. vrijeme gledanja, izbor programskih sadržaja i sl.).

Hart i Risley (1995, prema Brown, 2011) navode kako televizija uključena cijeloga dana direktno ometa roditelje i umanjuje njihovu interakciju s djetetom. Djetetov govorni razvoj usko je povezan s trajanjem interakcije s djetetom. Stoga često gledanje televizije može utjecati na govorni razvoj djeteta jer je izgledno da će roditelji provesti manje vremena u razgovoru s njim. Te tvrdnje potvrđuju i istraživanja (Linerbarger i Walker, 2005; Zimmerman i sur. 2007; Chonchaiya, 2008, prema Brown, 2011) u kojima su promatrana djeca u dobi od 8 do 16 mjeseci. Rezultati su pokazali da se djeca mlađa od dvije godine koja često i dugo gledaju televiziju sama, sporije govorno razvijaju. Iako su to kratkoročni utjecaji, ipak su zabrinjavajući.

Kako iz svega navedenoga ne bi proizišlo da je televizija loša i da ju treba potpuno izbaciti iz djetetova života, valja spomenuti i neke pozitivne utjecaje toga medija (Apel i Masterson, 2003). Gledanje sadržaja primjerenih djeci može biti korisno za razvoj djetetovih govorno-jezičnih vještina, npr. *Ulica Sezam* ili *Muppet show*. U tim se emisijama upotrebljavaju govorno-jezični modeli, poznati kao *govor usmjeren djeci* (GUD). GUD je posebna vrsta govora koja se razlikuje od svakodnevnoga govora odraslih. Obilježen je posebnim ritmom i visinom govornikova glasa, sporiji je i muzikalniji te sadržava jednostavnije riječi složene u kraće rečenice jednostavnije gramatičke strukture. Uz to, svaka epizoda emisije nudi djeci zanimljive i korisne informacije koje se iznose u skraćenu obliku te se dva puta ponavljaju. Televizija i određeni sadržaji također mogu unaprijediti djetetovu igru te mu dati nove ideje za igru. U igri s prijateljima preuzimaju ulogu televizijskoga lika, uživljavaju se u tuđi život i proširuju vlastita iskustva pokušavajući izvoditi nove radnje. Tako se povećavaju djetetove društvene vještine, a u skladu s

time povećana interakcija dovodi do napretka u jezičnom razvoju. Pokazalo se da televizija može pozitivno utjecati i na jezične vještine djece koja uče drugi jezik te da putem televizijskih programa mogu usvojiti osnove nekog (npr. stranog) jezika. Naravno, niti jedno dijete ne može potpuno usvojiti neki jezik isključivo uz pomoć televizije. Iz svega se navedenoga zaključuje da televizija može znatno utjecati na djecu, a hoće li utjecati pozitivno ili negativno, ovisi o djetetovim roditeljima, tj. o njihovoj uključenosti u gledanje televizijskih sadržaja s djecom, kao i o izboru sadržaja koji se gleda.

4.1.1. Mogućnosti usvajanja novih riječi uz pomoć televizije

Nove se riječi mogu usvajati formalno i neformalno. Formalno učenje znači strukturirano usvajanje znanja u institucijama poput škola (gdje je naglasak na samom jeziku), a neformalno je učenje slučajno i nenamjerno, ali je najšire i puno važnije. Ono je nestrukturirano, a odvija se nekim drugim aktivnostima poput gledanja televizije ili slušanja glazbe. Pri tome naglasak više nije na jeziku nego na značenju koje se pokušava shvatiti (Marsick i Watkins, 1990, prema Pemberton i sur., 2004). Prema istraživanjima (Robb i sur., 2009), brojni roditelji smatraju kako televizijske emisije imaju edukativnu svrhu te mogu pomoći djetetu u proširivanju znanja i vokabulara. Stamm (2019) objašnjava zašto to nije posve moguće (osobito kada se radi o neprilagođenu sadržaju). Naime, govor na televiziji teče prebrzo, tj. dječji mozak (koji je još u razvoju) ne može na vrijeme *procesuirati* pogledani sadržaj. Mendelsohn (2010, prema Reid Chassiakos i sur., 2016) je u vezi s tim proveo istraživanje čiji su rezultati pokazali da su djeca s kojima su roditelji razgovarali tijekom gledanja videozapisa i tumačili im odgledani sadržaj bolje usvojila riječi iz edukativnih videozapisa od djece koja su videozapise gledala sama.

Nadalje, djeca trebaju promatrati kako se jezik proizvodi pa zato promatraju sugovornikove usne, zube i jezik i to izbliza. Često tako roditeljima stavljaju ruke na usta kako bi sve *bliže* proučila. Stamm (2019) navodi da djeca zapravo ne shvaćaju sadržaj onoga što gledaju, nego

ih privlači pokret slika koje se stalno mijenjaju. Zato djeca vole promatrati odrasle ili kućne ljubimce kako se kreću. Još jedan nedostatak televizije je manjak interaktivnosti, ali se to, pak, u novijim dječjim emisijama mijenja. Interaktivna televizija (engl. *iTV*) omogućuje određenu razinu uključenosti gledatelja te im pruža nove mogućnosti za primanje povratne informacije i komunikaciju. Stoga je prepoznata kao alat koji pomaže u usvajanju jezika (Pemberton i sur., 2004). Primjer takva sadržaja koji se emitirao i na hrvatskim televizijskim programima je crtni film za djecu *Dora istražuje*. Glavni lik crtanoga filma je djevojčica Dora koja poziva djecu da pođu s njom u istraživačku avanturu. Pri tome se lik obraća direktno djetetu, pojedinačno imenuje predmete koje nosi, postavlja djeci pitanja, daje im dovoljno vremena da odgovore na pitanje kao i povratnu informaciju. Nove se riječi više puta ponavljaju što omogućuje njihovo uspješnije usvajanje. Jedno je istraživanje (Linebarger i Walker, 2005) pokazalo da je gledanje spomenutog crtanog filma pozitivno utjecalo na razvoj dječjega rječnika i na jezičnu proizvodnju. To nije slučaj sa svim sadržajima koji se kvalificiraju kao obrazovni pa treba biti pažljiv pri izboru sadržaja primjerenih djetetovoj dobi i svrsi koja se želi postići.

4.1.2. Preporuke za najučinkovitije korištenje televizije

Kako televizija u svakoj obitelji ne bi bila čimbenik koji negativno utječe na razvoj dječjega mozga, Sigman (2010) ističe sljedeće:

- djeca ne bi trebala imati televizor u svojim spavaćim sobama
- kada roditelji s djecom gledaju televizijski program, sadržaji se ne traže prebacivanjem s kanala na kanal, nego se gledanje određene emisije unaprijed planira te se televizor uključuje na početku emisije, a isključuje na njezinu kraju
- djeci starijoj od tri godine roditelji biraju program koji će gledati
- programi namijenjeni djeci koji imaju mnogo promjena radnji i rezova kadrova,

koji nemaju kontinuitet, u kojima nedostaje pripovjedačev glas, loši su za djecu (u tom su smislu klasični Disneyjevi filmovi bolji od *modernih*)

- za djecu je bolje gledati program neisprekidan reklamama; prekidanje programa loše djeluje na djetetovu koncentraciju i pažnju
- roditelji bi trebali s djecom gledati odabrane programe i u razgovoru pomoći djeci da shvate što su vidjela
- roditelji trebaju biti djeci primjer te kontroliranjem sebe u gledanju televizije izravno utjecati na dijete, tj. biti uzori koje će djeca oponašati
- budući da gledanje televizije može postati navika, treba pronaći neke druge aktivnosti za ispunjavanje vremena.

4.2. Internet i suvremeni elektronički mediji

„Internet je svjetski sustav međusobno povezanih računalnih mreža“ (*Hrvatska enciklopedija*, 2021). Nastao je 1969. godine kada ga je pokrenulo Ministarstvo obrane SAD-a radi umreživanja znanstvenih institucija usmjerenih istraživanju vojnih tehnologija. Godine 1992. internet dolazi i u Hrvatsku, a u početku je dostupan samo sveučilištima. Godine 2000. internetom se koristilo 6,6% populacije Republike Hrvatske, a 2016. godine 74,2%. (*Internet live stats*, 2016). Danas je internet dostupan svima putem mobitela, prijenosnih računala i tableta. Tako rezultati istraživanja iz 2021. godine pokazuju kako pristup internetu ima 92% građana (HAKOM i agencija Ipsos, 2022). Postotci pokazuju kako se posljednjih godina broj korisnika interneta znatno povećao, što ne iznenađuje s obzirom na brzi tehnološki razvoj. Kako se mreža širila i razvijala, internetski su sadržaji postali raznolikiji i usmjereni na različite dobne skupine.

Budući da je život bez interneta postao gotovo nemoguć i da ga koriste sve generacije, ne čudi činjenica da se u posljednje vrijeme njime služe i predškolska djeca. Istraživanja u pojedinim eu-

ropskim zemljama pokazuju da sve mlađa djeca pristupaju internetu:

- u Ujedinjenom Kraljevstvu trećina djece u dobi od 3 do 4 godine pristupa internetu, a u dobi od 5 do 6 godina 87% (Ofcom, 2012., prema Holloway i sur., 2013)
- u Finskoj se 64% sedmogodišnjaka koristi internetom (Paajarvi, 2012, prema Holloway, i sur., 2013)
- u Nizozemskoj je 78% djece predškolske dobi na mreži (Brouwer i sur., 2011, prema Holloway i sur., 2013)
- u Norveškoj se 58% djece do 6 godina služi internetom (Gudmundsdóttir i Hardersen, 2012, prema Holloway i sur., 2013).

Prema ranije spomenutom istraživanju Hrabrog telefona i Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba (2017), u Hrvatskoj se 43,4% djece koristi internetom.

Izvorni uređaj koji je omogućio pristup internetu je računalo, najprije stolno, a zatim i prijenosno (engl. *laptop*). Prema podacima iz 2011. godine, u Hrvatskoj je 70% kućanstava posjedovalo računalo (Mihalić, 2013). Iako u manjoj mjeri (a smanjenje je uzrokovano širokom upotrebom ekrana na dodir), računala su i dalje u upotrebi. I bez pristupa internetu računala pružaju brojne mogućnosti zabave djetetu, prvenstveno korištenjem programa različitih kategorija (za crtanje, za slušanje glazbe, za računalne igrice). Apel i Masterson (2004) navode da djeca mogu imati koristi od uporabe računala kada rade s programima razvojno primjerenim razini njihova jezičnoga razvoja. Razvojno primjeren znači da je, osim što je primjeren razini jezičnoga razvoja, oblikovan tako da omogućuje djetetu istraživanje mogućnosti toga programa. Takvi programi traže djetetovu aktivniju ulogu i sudjelovanje. Pozitivne su strane takvih programa poticanje djetetova tjelesnoga, emocionalnog, društvenog i kognitivnog razvoja što omogućuje fleksibilnost i raznovrsnost načina na koje dijete može odgovarati, poticanje dječjega istraživačkoga duha kao i mogućnost biranja

djeci poznatih svakodnevnih situacija. Primjer je takvoga programa *Knjiga koja priča*. Taj program nudi djetetu poznatu priču u animiranom obliku čiji se sadržaj percipira auditivno i vizualno, a izgovorene riječi su u istom trenutku drugačije označene što omogućuje djetetu povezivanje njemu poznate izgovorene riječi s pisanim oblikom. Djeca tako mogu na pročitano riječ ponovno kliknuti kako bi ju ponovno čuli. Takav način čitanja priča snažno utječe na razvoj vještina početnoga čitanja i pisanja. Ipak, treba biti oprezan i takve programe ne uzimati kao pomagalo koje će preuzeti roditeljevu ulogu u čitanju priča. Treba ih shvaćati upravo tako, kao pomagalo, jer pravu širinu i dubinu iskustva čitanja mogu pružiti samo roditelji (Apel i Masterson, 2004).

Negativne strane uporabe računala su na prvom mjestu njihovo prekomjerno korištenje što skraćuje vrijeme druženja s vršnjacima. Pretjerana aktivnost na računalu sprječava djecu u korištenju društvenih verbalnih vještina koje su osnova za razvoj verbalne komunikativnosti. Dokaz su tome istraživanja koja su pokazala da djeca koja prekomjerno koriste računala imaju slabije razvijene jezične vještine od svojih vršnjaka (Apel i Masterson, 2004).

Kada se govori o uređajima koji imaju mogućnost pristupa internetu, predškolskoj djeci danas su na prvom mjestu ekrani osjetljivi na dodir (mobiteli, tableti). To su uređaji s kojima se ona susreću od najranije dobi. Koristiti ekran osjetljiv na dodir iznimno im je lako, brzo uče vođeni prirodnom dječjom znatiželjom, privučeni šarenilom boja i brzom promjenom slika. Istraživanja pokazuju (Roje Đapić i sur., 2020) da 99,8% kućanstava u kojima žive djeca predškolske dobi posjeduje mobitel, a 79,3% tablet. Rezultati su istog istraživanja pokazali da se 17,8% djece s ekranom susretne već prije navršene prve godine, a do druge godine koristi ga 87,6% djece. Velik broj predškolske djece posjeduje i svoj mobilni uređaj, npr. 4,6% djece u dobi 3-4 godine, i 9,3% djece u dobi 6-7 godina.

Za usporedbu ćemo spomenuti i rezultate nekih europskih i svjetskih istraživanja. U jednom se istraživanju (npr. Dardanou, 2020) uspoređuju

rezultati Portugala, Norveške i Japana te se zaključuje:

- uređaj koji se najviše koristi u svim spomenutim zemljama je pametni telefon (80%), a zatim tablet (67%)
- u Portugalu 39% djece od 0-3 godine koristi se ekranima osjetljivim na dodir, a 49% obitelji izjavljuje da njihova djeca do tri godine uopće ne gledaju ekrane usprkos širokoj rasprostranjenosti *pametnih* uređaja među ukupnom populacijom
- 62% norveške djece iste dobi koristi se ekranima osjetljivim na dodir
- Japan, kao visokotehnološka zemlja, ne iznenađuje rezultatima: 67% djece do tri godine koristi se ekranima
- sadržaji koje djeca gledaju su videozapisi na You Tube kanalu, crtani filmovi i edukativni programi; djeca pored navedenoga igraju i računalne igrice.

Glede interesa predškolske djece za internet i razloga njegove zanimljivosti, univerzalni su motivi njegova korištenja: djeca spomenute dobne skupine internet vide kao izvor zabave. Mlađa djeca, dobi do 3 ili 4 godine, uglavnom gledaju videoisječke na svima poznatoj aplikaciji You Tube. Od 4. se godine djeca već zanimaju za igre na mreži. Predškolci proširuju svoju aktivnost na internetu pa pretražuju informacije kako bi nešto saznali ili naučili te kako bi se družili (Childwise, 2012, prema Holloway i sur., 2013).

Iako navedeni rezultati mnogima mogu zvučati zabrinjavajuće, brojni stručnjaci naglašavaju prednosti rane *izloženosti* djece tehnologiji i internetu. Jedno je longitudinalno istraživanje (Cavanaugh 2004. prema Holloway i sur., 2013) pokazalo da postoji pozitivna korelacija između korištenja interneta u ranom djetinjstvu i postignuća u školi. Drugo je istraživanje, provedeno u SAD-u s djecom vrtičke i školske dobi, ukazalo na pozitivan odnos između čestog korištenja interneta, poznavanja rada na računalu i kasnijega akademskog uspjeha. Isto je istraživanje pokazalo da je korištenje računala pozitivno utječa-

lo na djetetovo usvajanje vještine čitanja i matematičkih vještina (Judge i sur., 2006, prema Holloway i sur., 2013). Treća je longitudinalna studija, koja je istraživala razvoj djetetova vokabulara, pokazala da je, nakon što su uzeti u obzir socio-ekonomska pozadina i vrijeme provedeno u čitanju, pristup internetu pozitivno utjecao na razvoj djetetovih verbalnih sposobnosti.

Ipak, jedno je istraživanje pokazalo da igranje računalnih igrica može negativno utjecati na jezične sposobnosti (Bittman i sur., 2011, prema Holloway i sur., 2013). Razlog su tome videoigre koje ne potiču društvenu interakciju, nego, nasuprot tome, promiču izolaciju jednog igrača od ostalih ljudi. Prema tome, djeca koja više sati dnevno provode u igranju igrica za jednog igrača, troše dragocjeno vrijeme za društvenu interakciju s vršnjacima. Kako je ranije spomenuto, nedostatak društvene interakcije direktno utječe na govorno-jezični razvoj djece jer ta „djeca ne dobivaju jezične modele i interakcije na temelju kojih se izgrađuje jezik“ (Apel i Masterson, 2004, str. 131). Drugi razlog negativnog utjecaja računalnih igara na govorno-jezični razvoj djece su igrice koje od igrača ne zahtijevaju nikakvu uključenost uma, nego samo traže pravodobnu reakciju poput stiskanja tipke s pomoću koje će lik u igrici preskočiti prepreku. U takvim igricama djeca imaju manje prilika za bavljenje drugim aktivnostima koje potiču njihov jezični razvoj. Znamo da osim za komunikaciju, jezik služi i kao sredstvo mentalnog rješavanja problemskih situacija pa zato često razgovaramo sami sa sobom kako bismo lakše riješili problem. Ne zahtijeva li igrica razmišljanje, dijete će imati manje prilika za vježbanje kritičkog razmišljanja (Apel i Masterson, 2004).

Djeca predškolske dobi teže razlikuju na televiziji fantaziju od stvarnosti (a to je znakovito i za videoigre); djeca naime teško mogu razlikovati *animirano nasilje* od nasilja u stvarnom životu. Prema istraživanjima, djeca koja su dugo igrala *nasilne* igre (tj. igre u kojima se prikazuje nasilje), pokazivala su nasilno ponašanje u društvenim situacijama stvarnoga života. Takvo ponašanje opet može dovesti do usporavanja društvenih jezičnih vještina i slabijeg jezičnog razvoja (Apel i Masterson, 2004).

5. ZAKLJUČAK

U ovome smo radu panoramski prikazali govorno-jezični razvoj djece predškolske dobi te smo istražili povezanost medija s govornim razvojem i govornim kompetencijama te djece. Istaknuli smo pozitivne i negativne utjecaje medija na djetetov govorni razvoj kao i preporuke za njihovo učinkovito korištenje pa ćemo ih još jedanput, u skraćenu obliku, istaknuti. Čitanje pisanih sadržaja djeci pozitivno djeluje na djetetov cjelokupni razvoj (razvoj kognitivnih sposobnosti, razvoj fonološke svijesti, razvoj kritičkoga mišljenja, bogaćenje rječnika, razvoj fine motorike i užitka u tekstu). Slušanjem primjerenog radijskog programa djeca proširuju spoznaje, razvijaju slušnu percepciju, usvajaju naglasni i ritmičko-melodijski sustav hrvatskoga jezika, obogaćuju maštu, uče strukturirati vrijeme, proživljavaju različite emocije uz glazbu i sl. Gledanjem primjerenih televizijskih sadržaja djeca razvijaju svoj um, svoje kognitivne sposobnosti, govorno-jezične vještine, smisao za igru i društvene vještine i sl. U susretu s internetskim sadržajima djeca usvajaju vještine čitanja, bogate vokabular, jačaju verbalne sposobnosti, razvijaju matematičke sposobnosti, stvaraju solidnu podlogu za svoj kasniji akademski uspjeh. Iz svega je navedenoga razvidno da uporaba primjerenih sadržaja posredovanih različitim medijima može pozitivno i poticajno djelovati na svekolik djetetov razvoj.

Nažalost, mediji mogu i negativno utjecati na djetetov razvoj. Predugo gledanje televizijskih sadržaja i predugo sjedenje za računalom loše djeluje na razvoj djetetovih verbalnih vještina. Neprimjeren televizijski program rezultira otežanim govorno-jezičnim razvojem. Nedostatak društvene interakcije zbog previše vremena posvećenih televizijskim i računalnim sadržajima rezultira nedostatkom govornih modela za izgradnju djetetova jezika. Televizijski sadržaji u kojima je prisutno agresivno ponašanje loše će djelovati na djetetovo ponašanje i na njegove društvene odnose u stvarnom životu (djeca će se i u stvarnosti ponašati agresivno te će ih zbog takva ponašanja vršnjaci izolirati, a smanjena će interakcija s vršnjacima negativno djelovati na

njihov govorno-jezični razvoj). Djeca koja sama gledaju televiziju sporije se govorno razvijaju. Računalne igrice u kojima se prednost daje aktivnosti pritiskanja tipke s pomoću koje likovi u igricama preskaču prepreke u odnosu na intelektualne sadržaje, rezultiraju slabljenjem aktivnosti dječjega uma.

Svjesni pozitivnih i negativnih utjecaja medija na govorni razvoj djece, stručnjaci posvećeni dječjemu razvoju navode sljedeće preporuke za korištenje medija: nakon čitanja djeci, roditelji s djecom trebaju razgovarati o pročitanim sadržajima (tako utječu na razvoj njihova kritičkoga mišljenja i govorno-jezičnih sposobnosti), gledanje televizijskoga programa s djecom roditelji trebaju pomno planirati (voditi računa o sadržajima primjerenim recepcijskim sposobnostima djece), roditelji trebaju birati TV programe u kojima se sadržaji ne prekidaju promidžbenim porukama (radi jačanja djetetove koncentracije i pažnje), roditelji trebaju voditi računa o vremenu koje dijete provodi pred ekranima, roditelji trebaju biti uzori djeci u gledanju televizije (birati primjerene sadržaje kao i trajanje odabranih programa, birati računalne igrice uz pomoć kojih djeca mogu razvijati svoje tjelesne, umne, emocionalne i društvene sposobnosti).

Prve su tri godine djetetova života najvažnije za njegov govorni razvoj. Do treće godine dijete imenuje većinu stvari oko sebe; ljudi ga u njegovoj okolini mogu razumjeti te se ono s njima može uspješno sporazumijevati. Da bi se govor primjereno razvijao, osim uredno razvijenog sluha, djetetu su potrebni i poticaji iz okoline: razgovor, čitanje priča, slušanje dječjih pjesama i sl. U današnje vrijeme, kada su roditelji prezaoposleni za druženje s djecom, ti poticaji mijenjaju svoj oblik. Razvoj tehnologije donio je nove

načine učenja za koje se vjeruje da su korisni i da potiču djetetov razvoj. Tako je televizija donijela razne dječje emisije i filmove, računala videogre, ekrani osjetljivi na dodir videouratke raznih vrsta i sadržaja. U skladu s razvojem medijske tehnologije pojavljivala su se i znanstvena istraživanja o njezinim pozitivnim i negativnim značajkama za jezični razvoj djece predškolske dobi. Upute koje se tiču primjerene uporabe medija za govorno-jezični razvoj djece naglašuju da su roditelji ili pak djetetovi skrbnici osobe o kojima ovisi hoće li medijski sadržaj utjecati pozitivno ili negativno na njihovo dijete. Pravilnim odabirom sadržaja razvojno i dobno prilagođenih djetetu, koji se gledaju uz prisutnost odrasle osobe koja s djetetom komentira sadržaj te kada je gledanje tih sadržaja vremenski ograničeno na kraće vrijeme u danu (koji neće zamijeniti slobodnu dječju igru), moguće je ostvariti pozitivne ishode koje mediji omogućuju. U suprotnom, mediji postaju zamjena za interakciju s odraslima i s vršnjacima koji su nužni za jezično-govorni razvoj svakog djeteta. Valja imati na umu da je svaka pretjerana izloženost ekranima izgubljena prilika za poučavanje i učenje (Ponti, 2023).

Budući da se praktičari u dječjim vrtićima sve češće susreću s djecom koja prije progovore riječi nekog stranog jezika (najčešće engleskog) nego materinskog hrvatskog, to je tema koja zaslužuje više pozornosti i istraživanja na temelju kojih bi se trebale donijeti konkretne preporuke za roditelje i odgojiteljsku struku s ciljem pozitivnijeg ishoda za jezični razvoj svakoga djeteta. Vjerujemo da će i sam pregled znanja koja rad donosi biti jedna od pomoćnih platformi za daljnja istraživanja.

6. LITERATURA

Airi (2022). Prednosti dječjeg radija. <<https://airi.radio/hr/benefits>>, pristupljeno 8.6.2022.

Anić. V. (2004). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Novi liber.

Apel, K. i Masterson, J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do 6. godine: Od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti - potpuni vodič za roditelje i odgojitelje*. Ostvarenje.

- Bistrić, M. (2021). Televizija u životima djece predškolske dobi i njihovih obitelji prije i za vrijeme prve faze COVID-19 virusa. *Napredak*, 162(3-4), 267-394. <<https://hrcak.srce.hr/267617>>
- Bittman, M., Rutheford, L., Brown, J., Unsworth, L., (2011). Digital natives? New and old media and children's outcomes. *Australian Journal of Education*, 55(2), 161-175 <https://www.researchgate.net/publication/259568479_Digital_natives'_New_and_old_media_and_children's_outcomes>
- Brown, A. (2011). Media use by children younger than 2 years. *American Academy of Pediatrics*, 128(5), 1040-1045 <<https://publications.aap.org/pediatrics/article/128/5/1040/30928/Media-Use-by-Children-Younger-Than-2-Years>>
- Čudina-Obradović, M. (2003). *Igrom do čitanja: Igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja*. Školska knjiga.
- Dardanou, M. (2020). Use of touchscreen technology by 0-3-year-old children: Parents' practices and perspectives in Norway, Portugal and Japan. *Journal of Early Childhood Literacy*, 20(3), 551-573 <<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1468798420938445#>>
- De facto (2022.) Slušanost radiopostaja. <<https://www.de-facto.hr/>>
- HAKOM (2022) Ispitivanje korisničkih navika: Najvažniji su brzina interneta, cijena, kvalitetna služba za korisnike i brzi otklon kvara. <<https://www.hakom.hr/hr/ispitivanje-korisnickih-navika-najvazniji-su-brzina-interneta-cijena-kvalitetna-sluzba-za-korisnike-i-brzi-otklon-kvara/9228>>
- Holloway, D., Green, L. i Livingstone, S. (2013). *Zero to eight. Young children and their internet use*. EU Kids Online. <http://eprints.lse.ac.uk/52630/1/Zero_to_eight.pdf>
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2021). <<http://www.enciklopedija.hr>>
- HRT (2022) Slušaonica. <<https://radio.hrt.hr/>>
- Internet live stats (2016). Croatia Internet Users. <<https://www.internetlivestats.com/internet-users/croatia/>>
- Lightbown, P. i Spada, N. (2013). *How languages are learned*. Oxford University Press
- Linebarger, D. L. i Walker, D. (2005). Infants' and toddlers' television viewing and language outcomes. *American Behavioral Scientist*, 4(5), 624-645. <https://www.researchgate.net/publication/234839720_Infants'_and_Toddlers'_Television_Viewing_and_Language_Outcomes>
- Mesec, I. (2010). Razvoj jezika i govora od rođenja do sedme godine, U: Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Crevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I., Tambić, M. (2010). *Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi: priručnik za roditelje, odgojitelje, pedijatre i sve koji prate razvoj djece* (str. 8-18). Planet Zoe.
- Mihalić, S. (2013). Djeca i računalo: Uloga računala u predškolskoj dobi. <<http://www.istrazime.com/djecja-psihologija/djeca-i-racunalo-uloga-racunala-u-predskolskoj-dobi/>>
- Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike. Razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Alfa.
- Pavličević-Franić, D. (2018). Utjecaj jezičnih djelatnosti slušanja i govorenja na razvoj komunikacijske kompetencije u procesu ovladavanja hrvatskim jezikom. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 20(2), 257-308 <<https://hrcak.srce.hr/clanak/313713>>

- Pemberton, L., Fallahkhair, S. i Masthoff, J. (2004). Towards a theoretical framework for informal language learning via interactive television. IADIS International Conference Cognition and Exploratory Learning in Digital Age (CELDA 2004), str. 27-34. <https://www.researchgate.net/publication/220969953_Towards_a_Theoretical_Framework_for_Informal_Language_Learning_Via_Interactive_Television>
- Peti-Stantić, A. i Velički, V. (2009). *Jezične igre za velike i male*. Alfa.
- Ponti, M., Canadian Paediatric Society, Digital Health Task Force (2023). Screen time and preschool children: Promoting health and development in a digital world. *Paediatr Child Health*, 28(3), 184-192. <<https://academic.oup.com/peh/article-pdf/28/3/184/50336618/pxac125.pdf>>
- Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabri telefon (2017). Prvo nacionalno istraživanje o predškolskoj djeci pred malim ekranima. <<https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/prvo-nacionalno-istrazivanje-o-predskolskoj-djeci-pred-malim-ekranima/>>
- Posokhova, I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece, 3. prerađeno izdanje*. Ostvarenje.
- Prebeg-Vilke, M. (1991). *Vaše dijete i jezik – materinski, drugi i strani jezik*. Školska knjiga.
- Reid Chassiakos, Y., Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M.A. i Cross, C. (2016). Children and adolescents and digital media. *American Academy of Pediatrics*, 138(5). <<https://www.publications.aap.org/pediatrics/article-split/138/5/e20162593/60349/Children-and-Adolescents-and-Digital-Media>>
- Robb, M. B., Richert, R. A., Wartella, E. A. (2009). Just a talking book? Word learning from watching baby videos. *The British Psychological Society*, 27, 27-45.
- Roberts, D. F., Foehr, U. G. (2004). *Kids and media in America*. Cambridge University Press.
- Schwarzer, C., Grafe, N., Hiemisch, A., Kiess, W., Poulain, T. (2022). Associations of media use and early childhood development: Cross-sectional findings from the LIFE Child study. *Pediatric Research*, 91, 247-253. <<https://doi.org/10.1038/s41390-021-01433.6>>
- Stamm, J. (2016). *Kako ojačati dječji mozak: 52 načina kako primijeniti ono što nam znanost kaže*. Naklada Kosinj.
- Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju. *Govor*, 26(2), 119-149. <<https://hrcak.srce.hr/165964>>

THE RELATIONSHIP OF MEDIA WITH SPEECH DEVELOPMENT AND SPEECH COMPETENCE IN PRESCHOOL CHILDREN

ABSTRACT

Media is defined as a modern means of transmitting information, and this category includes newspapers, radio, TV (so-called classical media) and digital media (computers, smartphones, tablets, game consoles, etc.). Although everyone knows that children like to enjoy the oldest medium, the written word (stories, fairy tales, picture books), the pace of modern life has imposed a new type that has almost pushed books out of children's lives – digital media. Screen time is the total time children spend in front of the screen. Studies show that all children watch screens despite recommendations that children under the age of two should not have contact with them. This leads to various consequences that positively and negatively affect the overall development of the child, including language and speech development. The purpose of this paper is to find out the connection of the media on the development of speech and speech competence in preschool children through the study of several international and Croatian researches.

Keywords: digital natives, media, preschool children, screen time, speech development